

С.В. Бочаров

Донецький національний університет, Україна

ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКІ СТОСУНКИ В КОНТЕКСТІ БЕЗПЕКИ ПРИЧОРНОМОРСЬКОГО РЕГІОНУ НА РУБЕЖІ ХХ – ХХІ ст.

У статті показані основні напрями польсько-українських міждержавних відносин в 1991 – 2010 рр. Акцентується увага на найбільш проблемних аспектах стосунків між Польщею і Україною в контексті створення зони безпеки в Причорноморському регіоні. Аналізуються політичні, економічні, військові зв'язки між двома країнами. Показано вплив міжнародної ситуації на розвиток польсько-українських стосунків.

Рівень безпеки у Причорноморському басейні значною мірою залежить від стану відносин між двома потужними політичними гравцями регіону – Польщею та Україною. Польсько-український стосунки зумовлені не лише багатомілітичною традицією польсько-українських взаємин, територіальною близькістю, спільними демографічними коренями та тісними культурними зв'язками, а, насамперед, спільністю політико-стратегічних інтересів, активним співробітництвом у всіх сферах суспільного життя між двома державами. Ці відносини в останні десятиліття стали прикладом успішної зовнішньої політики, яка ґрунтується на принципах визнання та партнерства двох держав та ідеї добросусідства, що надало можливість збудувати правові та політичні підвалини сучасних двосторонніх відносин. Тому досвід польсько-українських стосунків є корисним з точки зору побудови дружніх стосунків в усьому Причорноморському регіоні.

В українській історичній політичній та історичній науці з'явилась ціла низка досліджень, присвячених різним аспектам українсько-польських відносин посткомуністичного періоду. Зокрема в галузі політичних наук помітними є праці Г. Зеленько [1], В. Кирилича [2], В. Моцока [3]; в галузі історичних – О. Бабак [4], Д. Горуна [5], В. Липко [6] та ін. Польські дослідники також приділяють певну увагу проблемі польсько-українських стосунків [7-19]. Проте аналіз змісту цих досліджень свідчить про недостатню увагу їх авторів до такого важливого, на нашу думку, аспекту міждержавних відносин, як вплив стосунків між країнами на рівень безпеки в Причорноморському регіоні.

Мета даної статті полягає у визначенні впливу основних напрямків польсько-українських міждержавних відносин у 1991 – 2010 рр. на стан безпеки в Причорноморському регіоні.

Польсько-українські відносини в посткомуністичний період характеризувалися різним ступенем активності. Польща офіційно визнала незалежність України 2 грудня 1991 р., а 4 січня 1992 р. було встановлено дипломатичні відносини між двома державами. Отже, Польща першою з країн визнала незалежність України [20], [21].

У той же час керівництво Республіки Польщі не дало згоди на допомогу Україні з входженням до Вишеградської групи та в реалізації проекту створення зони безпеки і стабілізації у Центрально-Східній Європі, пропаговане Президентом України Л. Кравчуком у 1993 році. На рівень довіри України до Польщі негативно вплинули і приклади нешанування українських інтересів в контексті реалізації Польщею її західної та російської політики. Як удар, спрямований проти національних інтересів, сприйняла Україна підписання польсько-російської угоди щодо спорудження польської ділянки газопроводу Ямал – Європа. Не лишилося непоміченим у Києві й винятково активне висвітлення польською стороною «шпигунської афери», пов'язаної з оперативною діяльністю на польському напрямку співробітника СБУ Лисенка. До недоліків польської політики щодо

Україні було зараховано й відкинення владними колами можливості серйозної військово-політичної співпраці, незважаючи на тиск численних політичних та наукових кіл. Все це і зумовило ту пасивність в українсько-польських відносинах, що спостерігалась до 1995 р. Як результат, обидві країни практично не впливали на політичні кризи та криваві конфлікти в Причорноморському регіоні, хоча ситуація тут залишалася надзвичайно напруженою у першій половині 1990-х рр. [8, s. 119, 121, 122].

Зважаючи на зустрічні кроки українського керівництва та на гарантії щодо своєї безпеки, які Польща отримала від західних держав, і вбачаючи загрозу власним національним інтересам у можливості українсько-російсько-білоруського зближення, Республіка Польща різко активізувала відносини з Україною у середині 90-х років ХХ ст., пропонуючи їй низку ініціатив.

Важливе значення для розвитку двосторонніх відносин мало підписання 25 червня 1996 р. Спільної Декларації Президента України і Президента Республіки Польща, де чітко сформульована ідея про стратегічне партнерство між Україною і Польщею. З цього моменту двосторонні відносини почали набувати динаміки. Польща і за часів Л. Валенси, і за часів О. Кваснєвського дуже багато зробила для просування України на Захід і активно підтримувала її наміри в напрямі інтеграції в Європу [22].

Основні завдання польської політики щодо України полягали в поглибленні «стратегічного партнерства» як одного з пріоритетних напрямків зовнішньої політики, підтримці зближення з європейськими структурами, приверненні якнайбільшої уваги США та ЄС до утвердження України в її європейському виборі, прямій підтримці процесів трансформації та внутрішніх реформ. Відносини з Україною розглядалися як такі, що мають ключове стратегічне значення для безпеки Польщі та стабільності регіону Центрально-Східної Європи, сприяють зміцненню європейської безпеки. В той же час Річ Посполита була зацікавлена в статусі держави, що поширює західноєвропейську політику на пострадянські країни, оскільки саме цей статус надав вагомості її голосу на міжнародній арені [23, с. 64], [24, s. 25], [25, s. 10], [26, s. 5-6].

Згадані завдання польської політики виходили далеко за двосторонні рамки і спрямовувалися на сприяння приєднанню України до загальноєвропейських процесів. Цьому мали слугувати Постійна польсько-українська конференція з питань європейської інтеграції, Польсько-американо-українська ініціатива співпраці, ідея залучення України до миротворчих операцій НАТО та до процесу інтеграції з євроатлантичними структурами, підтримка якнайшвидшого прийняття України до ВТО [23, с. 75], [26, s. 3].

Водночас польському керівництву довелося не раз констатувати брак виразного прогресу, помітних успіхів у процесі політичних та економічних реформ в Україні, брак підстав для оптимізму в оцінках. Прагнучи бачити Україну суверенною, стабільною та проєвропейською, Річ Посполита була змушена робити досить прозорі натяки на справді недостатній рівень розвитку стратегічного партнерства між країнами. Крім того, наш західний сусід відзначав, що його голос на користь України знаходитиме тим кращий відгук серед партнерів, чим міцнішою буде демократія та глибшими економічні реформи в Україні. Таким чином, Варшаві було важливо, аби прозахідний вибір Києва отримував однозначне відображення в реальності [20].

З наближенням великого розширення Європейського союзу Польща почала активно декларувати своє прагнення до будівництва мостів між ЄС та східними сусідами Речі Посполитої, участі у виробленні концепції східного виміру в Євросоюзі, загалом східної політики ЄС. Відзначимо, що ця засада була включена до зовнішньополітичної стратегії Речі Посполитої урядом правих сил Є. Бузека й надалі підтримана урядом лівих сил Л. Міллера [21], [27], [28]. Водночас українська дипломатія мала нагоду раціонально використати підтримку Польщі у втіленні своїх зовнішньополітичних орієнтирів, зокрема в реалізації співпраці в пропонуваніх Польщею «трикутниках» (Україна –

Польща – США, Україна – Польща – Німеччина, Україна – Польща – Франція, Україна – Польща – Литва, Україна – Польща – Італія). Зокрема ці трикутники мали забезпечити політичну стабільність в Причорноморському регіоні. Відчутною була допомога Польщі у співпраці та входженні України до міжнародних організацій (НАТО, ЄС, ВТО).

Отже, на урядовому рівні розвиток відносин з Україною концептуально вкладався в рамки трьох основних концепцій: «паралелізму» (як загальної концепції східної політики Польщі до розпаду СРСР), «тісного партнерства» та «стратегічного партнерства». Характеристично, що в Польській Республіці ідея розвитку партнерських відносин з Україною послідовно підтримувалася і розвивалася правлячими коаліціями як правого, так і лівого спрямування [22].

Польсько-українські відносини активно розвиваються і в інших сферах. Так, досягнуто значних успіхів у економічній співпраці. На початку XXI століття діяло майже 600 українсько-польських підприємств, загальний обсяг капіталу яких становив понад 37 млн доларів США. Товарообіг між Україною і Польщею в 1992 – 2008 рр. динамічно зростав і збільшився майже у 10 разів, сягнувши в 2008 році 6,6 млрд доларів. Однак в товарообігу між Україною та Польщею польський експорт перевищував імпорту. Так, у 2008 році Польща імпортувала українських товарів на суму 2,338 млрд доларів, а експортувала на 4,28 млрд дол., тобто від'ємне сальдо України у торгівлі з Польською державою становило 1,942 млрд дол. [29]. Це одна з причин, що змушувала Річ Посполиту цінувати зв'язки з Україною, оскільки порушення відносин між двома державами могло зумовити втрату для Польщі великого ринку збуту для своєї продукції. Не зважаючи на суттєве падіння товарообігу між країнами унаслідок світової фінансово-економічної кризи у 2008 – 2009 рр. Польща та Україна залишилися важливими торговельними партнерами одна для одної. Економічна співпраця між Україною і Польщею активно розвивалася у таких галузях, як сільське господарство та сфери переробки його продукції, машинобудування, літакобудування, енергетика, теплопостачання, військово-промисловий комплекс, фармація та медичне устаткування.

Співпраця України та Польщі набула додаткової ваги у зв'язку з будівництвом нафтопроводу «Одеса – Броди – Гданськ», існування якого не лише мало позбавити Україну енергетичної залежності від Росії та вивести її в коло експортерів нафти. Цей проект може стати своєрідним стрижнем для розбудови економічних стосунків між державами Причорномор'я. Водночас новим аспектом в енергетичній співпраці наприкінці XX сторіччя став проект прокладання паралельно з нафтопроводом Броди – Плоцьк газопроводу для транспортування газу з Норвегії в Україну через Польщу. Цю пропозицію активно підтримала Польська Республіка, проект залишається актуальним і сьогодні. Таким чином, польсько-українська економічна співпраця має великий потенціал з точки зору використання економічних ресурсів Причорномор'я. Однак очевидним є те, що цей потенціал використовується недостатньо.

Значне місце в українсько-польському співробітництві посідала міжрегіональна співпраця. В межах діяльності єврорегіонів «Карпати» та «Буг» відбулася нормалізація прикордонних відносин. Це дало гарантію уникнення прикордонних конфліктів. Сприяючи активізації бізнесу в прикордонних областях, створенню спільних підприємств із капіталом польських та українських підприємців, розвитку туризму, культурній, науковій та освітній співпраці, обидві держави тим самим зумовили інтенсифікацію суспільного життя на своїх периферійних регіонах. Участь українських і польських прикордонних територій у європейських проектах в рамках єврорегіонів «Карпати» та «Буг» є кроком на шляху до об'єднаної Європи. Діяльність єврорегіонів дала змогу залучити кошти ЄС через програми INTERREG, TACIS, PHARE на їх розвиток. Крім того, активна міжрегіональна співпраця у рамках єврорегіонів значно сприяла формуванню спільної політики у сфері охорони навколишнього середовища [20].

Ще одним напрямком польсько-української міждержавної співпраці стало облаштування спільного кордону, а саме: збільшення кількості автомобільних переходів на кордоні та їхньої пропускної здатності, поліпшення роботи митниць, розбудова та реконструкція транспортної мережі на прикордонних територіях. Ця політика сприяла перетворенню Причорноморських теренів на значний транзитний регіон, що, у свою чергу, відкривало нові можливості для розвитку усіх країн, які розташовані у ньому.

Для створення сприятливого клімату польсько-українських взаємин окремо стояло завдання подолання тяжкої спадщини минулого. Важливе значення для зближення обох народів мало вшанування пам'яті тих, хто загинув під час волинських подій 1943 – 1944 рр. Президенти України і Польщі 11 липня 2003 р. виступили на цвинтарі села Павлівка Волинської області (колишній Порицьк) зі спільною заявою «Про примирення в 60-у річницю трагічних подій на Волині». «Схиляючи голови перед жертвами злодіянь і всіх трагічних подій, які мали місце у спільній історії, ми переконані, що взаємне прощення буде першим кроком до повного примирення молодих поколінь українців і поляків, які повністю звільняться від упереджень трагічного минулого», – зазначено в заяві. Як наголошували президенти, конфлікти минулого не можуть перекреслювати того, що століттями об'єднувало два народи; вони віддали пошану жертвам конфліктів, співчуття їхнім рідним, зазначивши, що поділяють біль родин жертв і висловились за необхідність продовжити спільний пошук історичної істини про трагедії на Волині. Глави держав також рішуче й однозначно засудили дії, що призвели до злочинів і вигнання українського та польського цивільного населення під час Другої світової війни [30]. Досвід «Павлівського примирення» міг би стати у нагоді іншим країнам та народам Причорномор'я у процесі вирішення існуючих у регіоні конфліктів.

Завдяки військовому співробітництву з Польщею Україна полегшила собі просування до НАТО та Європейського союзу. Внаслідок існування Укрполбату сформовано досвід співпраці збройних сил України і Польщі. Військові навчання українських і польських військовиків, співпраця різних видів збройних сил створюють атмосферу довіри між нашими народами. Яскравим свідченням тісної співпраці українських і польських військовиків стало їхнє спільне перебування в Іраку, де вони здійснювали охорону органів влади, об'єктів життєзабезпечення, транспортних комунікацій, інші обов'язки на території, що входить до польського сектора відповідальності. Цей досвід може також бути використаним у процесі ліквідації «гарячих точок» у Причорноморському регіоні.

Висновки

Таким чином, Україна і Польща вступили в XXI сторіччя з історично новою якістю двосторонніх відносин. Польсько-українські взаємини, незважаючи на складну історичну спадщину, вступили у фазу конструктивного, прагматичного взаємовигідного розвитку. Польська політична думка минулого століття в «українському питанні», подолавши складний еволюційний шлях, вийшла на рівень позитивного ставлення до появи незалежної української держави в кордонах, зафіксованих повоєнним устроєм, та визнання їх непорушності. Завдяки цьому Польща перетворилася на справжнього «адвоката України» в Європейському союзі та НАТО. Об'єктивні національні інтереси двох держав у стратегічних питаннях збігаються. Позбавлені деформуючих зовнішніх впливів та шовіністичних збочень, вони вже найближчим часом можуть виявити свій чималий потенціал. Зусиллями політичних та інтелектуальних еліт обох країн вдалося досягти певних успіхів у процесі міжнаціонального примирення та порозуміння, визначити напрямки взаємовигідного співробітництва у політичній, військовій та економічній сферах. Зазначений досвід розбудови міждержавних відносин може бути використано іншими країнами Причорноморського регіону.

Всі зазначені факти українсько-польської співпраці в різних сферах підтверджують вагомість та актуальність українсько-польських відносин у контексті створення зони безпеки у Причорноморському регіоні. Польсько-український стратегічний союз може стати прикладом добросусідських відносин в регіоні та стрижнем для налагодження стратегічно-партнерських відносин між усіма країнами Причорномор'я. Однак для цього необхідно раціонально використовувати всі потенційні ресурси міждержавних відносин та продовжувати активно їх розвивати на регіональному рівні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зеленько Г.І. Україна і Польща: моделі політичної модернізації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук : спец. 23.00.02 / Г.І. Зеленько ; Ін-т політ. і етнонац. досл. НАНУ. – К., 2001.
2. Кирилич В.П. Українці в Польщі: проблема збереження етнопольської ідентичності як чинник українсько-польських відносин : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук : спец. 23.00.04 / В.П. Кирилич ; Ін-т міжнар. відн. Київ. нац. ун-ту ім. Шевченка. – К., 2001.
3. Моцок В.І. Сучасні українсько-польські міждержавні відносини: політичний аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук : спец. 23.00.02 / В.І. Моцок ; Чернів. нац. ун-т ім. Федьковича. – Чернівці, 2002.
4. Бабак О.І. Політика Польщі щодо України (кінець 1980-х – 1990-і роки) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.02 / О.І. Бабак ; Ін-т укр. археогр. та джерелознав. ім. Грушевського НАНУ. – К., 2002.
5. Горун Д.І. Українсько-польські відносини (1991 – 1997 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.02 / Д.І. Горун ; Одес. держ. ун-т ім. Мечникова. – Одеса, 1999. – 17 с.
6. Лишко В.В. Українсько-польські зв'язки в галузі культури (1991 – 1999 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 / В.В. Лишко ; Нац. пед. ун-т ім. Драгоманова. – К., 2002.
7. Bojarski W. O nowa polityke Polski w stosunku do Ukrainy / Włodzimerz Bojarski // Polska w Europie. – 1991. – Zesz. 4 (styczen). – S. 64-72.
8. Calka M. Stosunki z Ukraina / Marek Janusz Calka // Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej. – 1995. – S. 119-124.
9. Chojnowska A. Stosunki z Ukraina / Aldona Chojnowska // Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej. – 1997. – S. 138-146.
10. Cieslik M. Stosunki polsko-ukrainskie / Mirosław Cieslik // Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej. – 1992. – S. 135-144.
11. Do Europy marsz. Sejmowa debata o polskiej polityce zagranicznej // Gazeta Wyborcza. – 2002.15.03. – S. 4-5.
12. Kozakiewicz J. Geopolityka Europy Srodkowo-Wschodniej po rozpadzie ZSSR / Jerzy Kozakiewicz // Stosunki Polsko-Ukrainskie. (Praca zbiorowa pod redakcja Jerzego Kozakiewicza). – Krakow, 1998. – S. 7-43.
13. Olechowski A. Europejska opcja Polskiej Polityki Zagranicznej / Andrzej Olechowski // Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej. – 1995. – S. 26-29.
14. Onyszkiewicz J. Kilka uwag o probleme bezpieczenstwa Polski / Janusz Onyszkiewicz // Polska w Europie. – 1992. – Zesz. 8 (kwiecień). – S. 27-36.
15. Prusinowski A. Partnerzy, nie sojusznicy. (Lech Walesa na Ukrainie) / Arkadiusz Prusinowski // Polityka. – 1993.05.06. – S. 10.
16. Pszczolkowska D. Cel numer jeden. (Polska polityka zagraniczna w 2003 r.) / Dominika Pszczolkowska // Gazeta Wyborcza. – 2002.24-26.12. – S. 7.
17. Skubiszewski K. Perspektywy polityki zagranicznej RP w Europie / Krzysztof Skubiszewski // Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej. – 1993/1994. – S. 21-33.
18. Smilowicz Piotr. Nadal twardo w sprawie Nicei. (W Sejmie debata o priorytetach polityki zagranicznej) / Piotr Smilowicz // Rzeczpospolita. – 2004.22.01. – S. 4.
19. Stankiewicz Andrzej. Polska nie moze stac z boku. (W Sejmie o polityce zagranicznej) / Andrzej Stankiewicz, Piotr Smilowicz // Rzeczpospolita. – 2003.23.01. – S. 3.
20. Геополітика: Україна в міжнародних відносинах: Україна – Польща [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.readbookz.com/book/183/6482.html>.
21. Oświadczenie Rady Ministrów RP dotyczące uznania przez Polskę niepodległej Ukrainy (Warszawa, 2 grudnia 1991 r.) // Zbiór Dokumentów. – 1992. – № 1. – S. 13-14.
22. Концепція стратегічного партнерства в політиці Республіки Польща щодо України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ua.textreferat.com/referat-12097-2.html>
23. Геремек Б. Основні напрямки зовнішньої політики Польщі / Броніслав Геремек // Політична думка. – 1998. – № 1. – С. 62-75.

24. Expose Pana Ministra Bronislawa Geremka, wygloszone w Sejmie w dniu 8 kwietnia 1999 r. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.msz.gov.pl>.
25. Expose Ministra Spraw Zagranicznych Bronislawa Geremka // Gazeta Wyborcza. – 10.05.2000. – S. 8-10.
26. Informacja Ministra Spraw Zagranicznych o zasadach polskiej polityki zagranicznej w 2001 roku na forum Sejmu RP w dniu 6 czerwca 2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.msz.gov.pl>
27. Informacja Ministra Spraw Zagranicznych o zasadach polskiej polityki zagranicznej w 2001 roku na forum Sejmu RP w dniu 6 czerwca 2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.msz.gov.pl>
28. Sejmowe Expose Ministra Dariusza Rosatiego z 9.05.1996 r. // Przegląd Rzadowy. – 1996. – № 7. – S. 86-93.
29. Зовнішня торгівля України товарами за 2008 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
30. Спільна заява Президентів України і Республіки Польща «До порозуміння і єднання» // Урядовий кур'єр. – 1997. – № 90-91.
31. Литвин Володимир. Зовнішня політика України: 1990 – 2000 / Володимир Литвин // Віче. – 2000. – № 11. – С. 3-48.
32. Петрів Т. Україна розглядає Польщу як стратегічного партнера / Тарас Петрів // Голос України. – 1993.26.05. – С. 2.
33. Informacja Rządu na temat polskiej polityki zagranicznej w 2004 roku przedstawiona na posiedzeniu Sejmu w dniu 21 stycznia 2004 roku przez Ministra Spraw Zagranicznych RP Włodzimierza Cimoszewicza [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.msz.gov.pl>.
34. Przemowienie Ministra Spraw Zagranicznych Dariusza Rosatiego, wygloszone w Sejmie 8.05.1997 r. // Przegląd Rzadowy. – 1997. – № 5. – S. 82-90.

С.В. Бочаров

Польско-украинские отношения в контексте безопасности Причерноморского региона на рубеже XX – XXI ст.

В статье показаны основные направления польско-украинских межгосударственных отношений в 1991 – 2010 гг. Акцентируется внимание на наиболее проблемных аспектах отношений между Польшей и Украиной в контексте создания зоны безопасности в Причерноморском регионе. Анализируются политические, экономические, военные связи между двумя странами. Показано влияние международной обстановки на развитие польско-украинских отношений.

S.V. Bocharov

Polish-Ukraine Relations in the Context of Safety of Black Sea Region at the Turn of the XX-th and XXI-st Centuries

In the article the basic directions of the Polish-Ukraine intergovernmental relations in the 1991-2010s years are shown. The most problematic aspects of relations between Poland and Ukraine in context of the Black Sea safety zone creation are focused. Political, economic, military connections between two countries are analyzed. The influence of international climate on development of the Polish-Ukraine relations is shown.

Стаття надійшла до редакції 02.12.2011.